

***זאת יהדות מרוקו**

**בשורות ספורות אספר קורות עדה,
שראשיתה אפופה אגדה, ותדמיתה עדיין חידה.**

**אורה הגנוז טרם נגלה, ומצפה לחשיפה וגאולה.
זאת העדה המרוקאית ספוגת האמונה,
באלהי ישראל ותורתו, ולציון נאמנה.**

**מתוכה במרוצת השנים, הופיעו גדולי תורה,
שפירשו את התורה בפרשנות מאלפת ומאירה.**

**דרכי נבוכים באמונתם ותועים,
אשר ניצלו מידי זרים ורשעים.**

**משורריה היו כינורים בשיריהם המעוררים.
לירושלים, ולכל האתרים, של הארץ הקדושה,
עתיקת יומין וגם חדשה,**

**והנפש ערגה ונכספה לציון ולירושלים היפה.
זאת הייתה הציונות והאמונה בגאולה**

**של יהדות מרוקו תמימה וטהורה, ובלי סימני שאלה.
במשך דורות, עליית בניה לא נפסקה**

**לעיר האבות, טבריה, צפת ולירושלים העתיקה.
ובהתחדש עצמאות ישראל גברה התשוקה,
להיגאל ולעלות, למרות כל צרה וצוקה,
ויהדות שלמה בנעריה ובזקניה
אחוזת חדות הגאולה נשאה פעמיה מזרחה
לבנות ולחדש ימיה**

**של ארץ המצפה לעלית בניה-בונה
ותרומתה מאד נכבדה ולא נופלת מכל עדה
בהגנה ובנין מולדת חדשה.**

*השיר חובר על-ידי מר גד כהן אותו הכרתי אישית עת התגורר באופקים ושימש כמורה לאנגלית. מר גד כהן נולד בקזבלנקה. היה פעיל בתנועה הציונית במרוקו. ב- 1947 העפיל ארצה באוניה ע"ש "יהודה הלוי",

נעצר	בקפריסין	והגיע	ארצה	בשנת
1949				

ראו הספרון קו לקו

באנציקלופדיה שחיברתי לא ראיתי לנכון לכתוב פרק על ההעפלה של יהודי מרוקו והיא מתייחסת בעיקר על יהודי מרוקו בתוך מרוקו.

שמורים אצלי כמה כתבות אני מעביר לך אותן אולי יהיו לך לעזר

העלייה ממרוקו

העלייה ממרוקו החלה באמצע המאה ה-20. אחרי שואת אירופה הופנו הזרקורים אל היהדות הצפון אפריקאית ובמיוחד אל יהדות מרוקו, שהייתה הגדולה מבין קהילות יהדות צפון אפריקה. בשנים אלה החמיר מצבם של יהודי מרוקו בשל התגברות הטרור במדינה והיחס העוין כלפי היהודים מצד האוכלוסייה המקומית. המצב החריף אף יותר מאז 1947, עם הכרזת האו"ם על הקמת מדינת ישראל. קנאים לאומניים רצחו ופצעו יהודים בערים שונות במרוקו, כנקמה על הפגיעה באחייהם בארץ ישראל. הפרעות הגבירו את קצב העלייה, ובין השנים 1948–1951 עלו לישראל כ-28,000 יהודים.^[1] בשנת 1956, עם חזרתו של מוחמד החמישי, ובהמשך עם הכרזתה של מרוקו כמדינה עצמאית, קיבלו היהודים זכויות מלאות באופן הצהרתי, אך נותר חשש לגבי עתידם. בעקבות לחצי הליגה הערבית מאותה שנה נאסרה עזיבתם, אם בכוונתם לעלות למדינת ישראל, ועיקר העלייה הייתה בלתי חוקית, באמצעות המחתרת היהודית במרוקו דרך המדינות צרפת וספרד. עד שנת 1967 עזבו את מרוקו 250,000 יהודים, חלקם לאירופה ולמדינות צפון אמריקה, ורובם עלו למדינת ישראל.

העלייה ממרוקו לישראל, לצד הצלחה, נתקלה בקשיים שונים. פערי תרבות ויחס מפלה הביאו למחאה ובעקבותיה, במשך הזמן, חל שינוי במפה הפוליטית בישראל.

לפני הקמת מדינת ישראל

עלייה לארץ ישראל ממרוקו התרחשה לאורך כל הדורות, וחלקם היחסי בקהילות היהודיות בארץ ישראל היה גדול לאורך השנים.^[2] כך למשל, ר' יהודה אלהריזי בן המאה ה-13 כתב בעת ביקורו בירושלים שבעיר ישנה "קהילה חשובה וטובה" של "מערכיים" (יוצאי ה"מערב", הכינוי למרוקו בערבית). ייתכן שקהילה זאת הוקמה עקב גלי הפליטים מרדיפות אל-מוואחידון.^[3] בעת המודרנית עליית יהודי מרוקו לארץ ישראל נחלקת לשתי תקופות; זרם איטי של עולים טרם קום המדינה ותקופת העלייה ההמונית בשנות ה-50 וה-60. כבר במאה ה-19 זרם העלייה ממרוקו החל להתגבר, ועורר התנגדות מצד השלטון העלאווי. בשנת 1846 מולאי עבד אל-רחמן, שליט מרוקו, כתב למושל טנג'יר:

יהודים עשירים, שאלוהים יקלל אותם, הגבירו את מספר הנסיעות של הילדים שלהם (לארץ ישראל) בטענה שהם הולכים לעלות לרגל לירושלים. אבל הם לא חוזרים. כתוצאה מכך האסלאם נפגע בשתי דרכים: ראשית, מהקטנת ההכנסות ממס הג'יזיה, שנית, הם מספרים לאויב על נקודות החולשה של המוסלמים. עם קבלת מכתב זה תמנע מהם להגיע לנמלים של טנג'יר ולראש. תפעל ללא לאות במאמצים איתם. שאלוהים יהרוס אותם.^[4]

בין העולים לארץ טרם המאה ה-20 היו רבנים וראשי קהילה שרצו לקיים מצוות העלייה לארץ ישראל. ביניהם ניתן למנות את ר' חיים אבן עטר, ר' ישראל יעקב חגיו ר' דוד בן שמעון, ר' רפאל אלעזר בן טובו, ר' יששכר אצראף, ר' אברהם אזולאי (סבו של החיד"א) ורבים נוספים. יפו הייתה אחת המוקדים לעליה ממרוקו בתקופה מוקדמת זו, ומתוך 65 המשפחות היהודיות ששכנו בעיר באמצע המאה ה-19 הרוב היו יוצאי מרוקו. משפחות אלו סייעו בהובלת יוזמות להקמת שכונות חדשות מחוץ ליפו, שלימים יהיו העיר תל אביב. כך למשל חיים אמזלאג היה מבין מייסדי נווה צדק, מבין רוכשי האדמות שלימים יהיו ראשון לציון וכנראה היה מעורב גם ברכישת האדמות של "אם המושבות", פתח תקווה. שתי משפחות עשירות שעלו לארץ ישראל ממרוקו, משפחת מויאל ומשפחת שלוש, התיישבו ביפו ולקחו חלק משמעותי בהנהגת היישוב היהודי בעיר ובפיתוח השכונות הראשונות של תל אביב.

בין 60 עד 80 משפחות צעירות עלו בין השנים 1908–1918, והתיישבו בעיקר בירושלים ובטבריה. העלייה ברובה התבצעה דרך תוניסיה, ומשם בספינות קטנות לארץ. קהילת יהודי המגרב הייתה מצומצמת עד העלייה השנייה ורק אחריה גדל מספרם לכ-8000 איש בירושלים (כרבע מהאוכלוסייה). ר' דוד ואזנה ואשתו פרחת לבית משעל - קורקס עלו לישראל ממרוקו דרך תוניסיה בספינה ב 1911 והתיישבו בסמוך לבית כנסת בית אל בעיר העתיקה בירושלים שם נולדו 9 ילדיהם (משה, ציון, אברהם, יוסף, רחל, דניאל,

אליהו, יוחנן וחפציבה). דוד היה בין בוני השכונה המערבית שנבנתה מחוץ לחומות כיום בולט רחוב המוגרבים. יוצאי מרוקו היו פעילים בחיים הקהילתיים בעיר, והקימו את ועד העדה המערבית בירושלים בראשות רבי דוד בן שמעון. ועד העדה שלח שד"רים ליהודי מרוקו וגייס כספים שבעזרתם הוקמה השכונה השנייה מחוץ לחומות ירושלים, "מחנה ישראל"^[5].

מתחילת מלחמת העצמאות החל גל עלייה משמעותי של יהודים ממרוקו. בשנת 1947 כ-1,500 יהודים עלו ממרוקו, רובם בשלוש ספינות מעפילים עיקריות: "יהודה הלוי", "הפורצים" ו"שיבת ציון". "יהודה הלוי" ו"שיבת ציון" יצאו באופן חשאי מנמל אלג'יר בעוד "הפורצים" יצאה מנמל בצרפת, ושלושתן עשו את דרכן לארץ ישראל תוך ניסיון לחמוק מהצי הבריטי. כמו בספינות מעפילים אחרות בתקופה זאת העולים נאבקו בניסיונות הצי הבריטי למנוע מהם לעגון בנמלי ארץ ישראל. בעוד ספינת "הפורצים" הצליחה להנחית את כל העולים בחשאי בארץ ישראל באזור שפך הירקון בתל אביב, שתי הספינות האחרות נתפסו על ידי הבריטים והעולים שהיו עליהן נשלחו למחנות המעצר בקפריסין.

1948-1956

בין השנים 1948 - 1956 עלו לישראל ממרוקו 85,000 יהודים, בעוד מרוקו עדיין מדינת חסות צרפתית.

הרקע לגל עלייה זה היה הקמת מדינת ישראל שעוררה התרגשות רבה בקרב יהודי מרוקו, כמו גם חששותיה של הקהילה לגבי המשך עתידה במרוקו. בשנים לאחר מלחמת העולם השנייה התנועה הלאומית המרוקאית אמצה את הרטוריקה האנטי-ציונית שאפיינה את התנועות הלאומיות בשאר מדינות ערב, וזו לעיתים התגלגלה להיות גם רטוריקה אנטי-יהודית. העוינות ליהודים, שינקה הן משורשים מסורתיים עמוקים והן משורשים לאומיים פאן-ערביים חדשים, באה לידי ביטוי במספר מעשי אלימות כנגד יהודים. האירועים האלימים ביותר כנגד יהודי מרוקו בתקופה זו הם פרעות אוג'דה וג'ראדה בשנת 1948, במהלכן נטבחו 42 יהודים בערים אוג'דה וג'ראדה שבצפון-מזרח מרוקו. הפרעות זעזעו את יהודי מרוקו והמריצו את העלייה לישראל. בשנים שהובילו לעצמאות מרוקו, עם התערעות היציבות במדינה, עלתה תדירותם של מעשי אלימות אנטי-יהודיים. באוגוסט 1953 שבו ונערכו פרעות בעיר אוג'דה שבמהלכן 4 יהודים נהרגו, כולל ילדה בת 11. באותו חודש המשטרה הצרפתית מנעה מהמון מוסלמי לפרץ למלאח של רבאט.^[7] בשנת 1954 נערכו פרעות נגד יהודים על רקע לאומני בעיירה פטיז'אן (בצרפתית: Petitjean, כיום ידועה בשם "סידי קאסם"), במהלכן נרצחו 7 יהודים וגופותיהם הושחתו. בשנת 1955 המונים מוסלמים התפרצו לרובע היהודי בעיר מזאגאן ובזוו עשרות בתים. 1,700 יהודים נמלטו ומצאו מחסה בחלק האירופאי שבעיר. מספר רב של בתים ברובע היהודי הוצתו ונשרפו עד יסוד ו-200 יהודים נותרו ללא קורת גג לחזור אליה.^[8] כחלק מאותו גל פרעות נערך טבח בעיר וואדי זם (Oued Zem (אנ')) בו נהרגה משפחה בת חמש נפשות ושני יהודים נוספים.^[9] מעשי אלימות נוספים, שכוונו כנגד הרשויות הצרפתיות כחלק מהמאבק הלאומי המרוקאי לעצמאות מצרפת, פגעו לעיתים גם ביהודים, על אף שאלו לא היו מטרתם. פגיעותם של היהודים לאור היציבות המעורערת במרוקו תרמה גם כן לרצון היהודים לעזוב.

במשך כל תקופה זאת השלטונות הצרפתיים לא היו מעוניינים בגל הגירה מסיבי של יהודים ממרוקו מחשש שהדבר יערער את היציבות במדינה ויעורר את זעמם של המוסלמים, שראו בעלייה כחיזוק של מדינת ישראל הצעירה. לכן השלטון הצרפתי אפשר זרם הגירה מצומצם אך יציב של יהודים ממרוקו לישראל.

בין השנים 1956–1961 עלו לישראל ממרוקו 30,000 יהודים, בתקופה זו העלייה הייתה בלתי ליגלית והתבצעה באמצעות הברחת היהודים ממרוקו בספינות מעפילים.

עם חזרתו של מוחמד החמישי מהגלות ב-1956 נעשתה מרוקו למדינה עצמאית והיהודים נעשו אזרחיה. המלך בהתייחסו ליהודים במרוקו הצהיר שהם ייהנו מביטחון והגנה על חייהם ורכושם תחת משטר החדש וישולבו בחברה, ובתור צעד סמלי מינה יהודי, ד"ר לאון בן זקן, בתור שר הדואר של מרוקו.

עם זאת, ליהודים היו חששות רבות לגבי עתידם במרוקו העצמאית; הן כמיעוט יהודי במדינה מוסלמית שבאופן הולך וגובר הקולות הלאומיים בה קיבלו השראה מהליגה הערבית ורעיונותיו של גמאל עבד אל נאצר והן כמי שהזדהו מאוד עם השלטון הצרפתי וקשרו איתו קשר תרבותי, כלכלי ואף לשוני, וחששו שעזיבתו תדרוש מהם שינוי דרסטי באורחות חייהם. כחלק מהמאבק הלאומי המרוקאי בשנים 1950–1956 בוצעו פיגועים כנגד מטרת ממשל הצרפתי, מתיישבים אירופאים ולעיתים גם כנגד היהודים שזוהו

איתם, ופעמים רבות העיתונים הלאומיים היו שופר להסתה אנטי-יהודית. חשש נוסף של יהודי מרוקו היה שבמרוקו העצמאית מוסדות יהודיים יולאמו ויופקעו, במיוחד מוסדות הקשורים למערכת החינוך היהודית הענפה שפעלה במדינה. ואכן באוקטובר 1960 שלישי מבתי הספר של כי"ח הולאמו על ידי הממשלה המרוקאית.^[10]

טבחים ופרעות כגון התריתל נגד יהודי פאס (1912) נתפשו כמסמלים את התקופה הפרה-קולוניאלית במרוקו, והגבירו את החשש של יהודים רבים מנסיגת הצרפתים מהמדינה ומחידוש עצמאותה.

כלל חששות אלה של היהודים, בשילוב עם פעילות ציונית ענפה ורצונם של משפחות להתאחד עם קרוביהם שכבר עלו לישראל, גרמו לרבבות יהודים ממרוקו לרצות לעלות לישראל. אולם ממשלת מרוקו העצמאית אסרה עוד בשנת 1956 עלייה לישראל, וגם אסרה על יהודים להוציא רכוש מחוץ למדינה. שר הפנים של מרוקו דריס מחמדי הצהיר בשנת 1956:

"הממשלה לא מוכנה לאשר את יציאתם של יהודים מהמדינה וגם לא מוכנה לאפשר להם להוציא איתם את הרכוש שהם צברו"^[11]

יהודי מרוקו נאלצו לאחר איסור העלייה לצאת מהמדינה באופן חשאי לכיוון ספרד וצרפת בדרך הים בלבד, ומשם להמשיך לישראל בספינות. בשנת 1959 גם הציונות הוצאה אל מחוץ לחוק והוגדרה כפשע חמור על ידי הממשל המרוקאי.

לאחר איסור העלייה מספר רב של ארגונים בינלאומיים התגייסו עם ממשלת ישראל במאמץ לשכנע את שלטונות מרוקו לאפשר ליהודים תושבי מרוקו לעזוב את המדינה. הנציגים של הארגונים היהודים בעולם הצליחו לקשור קשרים טובים עם השלטונות המרוקאים אך לא הצליחו לשכנע את המרוקאים לאפשר ליהודים לצאת. יחד עם זאת, ישראל שלחה לצפון אפריקה עשרות פעילים אנשי מוסד שפעלו כחלק ממבצע "מסגרת" לארגן את העלייה הבלתי לגלית, אל ה"מסגרת" הצטרפו גם צעירים מקומיים רבים. בין המבצעים שאורגנו על ידי המחתרת היהודית במרוקו היה מבצע מוראל שבמהלכו הועלו 500 בני נוער יהודים ממרוקו לישראל.

ספינת הדייג 'אגוז' נשכרה בשנת 1960 על ידי "המוסד". הספינה הייתה אחת ממספר ספינות שנהגו (באמצעות המחתרת היהודית במרוקו) לצאת מחוף אל-חסיימה שבמרוקו לגיברלטר ומשם היו העולים ממשיכים בדרךם לישראל. על סיפונה של הספינה היו לרוב בין 40 ל-50 עולים. בכל הפלגה חויבו אנשי האונייה להחזיק איש מוסד ולהקפיד על הוראות בטיחות ברורות ומפורטות, ביניהן ניפוח סירות הצלה בכל הפלגה.

ב-10 בינואר 1961 (כ"ג טבת תשכ"א), בפעם ה-13 שבה עשתה את דרכה לגיברלטר, טבעה הספינה ויחד עמה אבדו 44 העולים שבה, שמחציתם היו ילדים, בין המפליגים היה גם אלחוטן ישראלי. היחיד ששרד היה רב החובל היווני. מתוך 44 הטובעים רק 22 גופות נמצאו, והשאר אבדו במצולות. ליל הטביעה התרחשה סערה גדולה בים, והאונייה הרעועה טבעה. בהפלגתה האחרונה של אוניית אגוז סירות הצלה לא נופחו, בשל כשל זה רוב אנשי הספינה טבעו למוות, ולא ניצלו.

אסון טביעת האונייה גרם לזעזוע קשה בארץ וברחבי העולם כולו. בעיתונים פורסמו הכותרות הראשונות, ובכתבות תיארו את מצוקתם וכמיהתם של יהודי מרוקו לעלייה. בעקבות הלחץ שהביא עמו אסון זה, הותרה עלייה ממרוקו לארץ, ויהודי מרוקו הרבים נטלו חלק בבניין הארץ וביישובה.

הגופות אשר נמצאו הובאו לקבורה באל חסיימה ולאחר מאמצים בלתי פוסקים בעולם במשך 31 שנה, בשנת 1992, הועלו עצמותיהם לארץ. נערכה למעפילי האונייה אזכרה ממלכתית בשיתוף ראש הממשלה, הרבנים הראשיים לישראל, שופטי בית המשפט העליון, משפחות הנספים ונבחרים עם רבים.

עלייה ג'

בין השנים 1961 עד 1967 עלו לישראל ממרוקו 120,000 יהודים, תוך העלמת עין והסכמה שבשתיקה מצד הרשויות המרוקאיות, וכחלק ממבצע יכון. בשנת 1961 הוסרו רוב המגבלות על עלייה ממרוקו, לאחר שהושגה הסכמה בין ממשלת ישראל לממשלת מרוקו בנוגע לסוגיית העלייה. כחלק מההסכם התחייבה ישראל לשלם סכום של \$250 עבור כל יהודי שממשלת מרוקו תאשר את יציאתו מהמדינה.^[12] בנוסף, בתמורה להקלת המגבלות על העלייה, ישראל סייעה למרוקו לשדרג את מנגנוני הביטחון הפנימיים שלה, והעבירה לה סכומי כסף נוספים. ההסכם בין הממשלות הושג לאחר חילופי השלטון

בתוך מרוקו ועלייתו של המלך חסן השני במקום אביו מוחמד החמישי. המלך החדש שאף להתקרב למערב, ורצה לפתור את בעיית העלייה היהודית שהייתה נטל על היחסים הבינלאומיים של מרוקו, בעיקר לאחר טביעת ספינת המעפילים "אגוז".

גם כאשר רוב המגבלות על הגירה ממרוקו הוסרו, עדיין נותרו על כנם מגבלות חמורות על הוצאת הון מהמדינה. היהודים השתמשו בשיטות שונות כדי להתגבר על איסור זה ונוצרו רשתות של הברחת רכוש והון יהודי ממרוקו, כך שהיהודים על פי רוב הצליחו לקחת איתם לפחות חלק מרכושם. בעיה נוספת שמולה התמודדו העולים היה הצורך למכור את נכסיהם לרוכשים מקומיים שהיו מודעים לכך שהם ממהרים לעזוב, ולכן הסכימו לקנות את הרכוש רק במחירי הפסד גדולים עבור היהודים. כתוצאה מכך רבים אבדו חלקים משמעותיים מהונם.

בשנת 1963 סוכם בין הממשלה למחלקת העלייה בסוכנות היהודית על האטת העלייה לכ-4,000 נפש בחודש בשל החשש שהעולים יהיו מעמסה על שירותי הרווחה. ש"ז שרגאי, ראש מחלקת העלייה בסוכנות טען כי הבעיה בקליטת העולים היא ריבוי הילדים במשפחה:

כאשר משפחה כזאת מגיעה לארץ והמסוגלים לעבודה מקבלים עבודת דחק לתקופה מוגבלת, הם נהפכים לטרדנים ולקשיי-קליטה, כי אין הם יכולים לפרנס את המשפחה משכר עבודת דחק, שאף היא נפסקת מזמן לזמן, וממילא נזקקים למוסדות הסעד ומבקשים תמיכה. הבעיה איננה, איפוא, אחוז המקרים הסוציאליים, כי אם בעיית העלאתן של משפחות מרובות ילדים, שאין בהן אלא מפרנס אחד או שניים.

— מכתבו של ש"ז שרגאי לראש הממשלה לוי אשכול, יולי 1963

ועם זאת, ראה שרגאי דחיפות בעלייה מחשש לשינוי מדיניות שיביא לעצירתה.^[13] בשנת 1966 דיווח שליח הסוכנות למרוקו כי מצבם של 70,000 היהודים שם טוב מבחינה כלכלית ומבחינת ההגנה שהם זוכים לה מהשלטונות. כתוצאה מכך היהודים השקיעו כספם בעסקים מקומיים וההגירה לקנדה פחתה. הרווחה במרוקו והמידע שהתקבל ביחס לקשיי הקליטה, האפליה והזלזול בעולים בישראל האטו את העלייה^[14]

העלייה ממלחמת ששת הימים עד שנות האלפיים

מלחמת ששת הימים ב-1967 לוותה בהתגברות האיומים מצד האוכלוסייה המרוקאית המוסלמית כלפי יהודי מרוקו. כתוצאה מכך החל הגל הגדול האחרון של הגירת יהודים ממרוקו. חלק מהיהודים עלו לישראל בעוד שחלק היגרו לצרפת, ארצות הברית וקנדה.

משנת 1971 עד תחילת שנות האלפיים עלו לישראל כ-15 אלף יהודים שארץ לידתם היא מרוקו, חלקם לאחר שחיו בצרפת פרק זמן מסוים. גל עלייה אחרון זה התאפיין ברמת השכלה וברקע סוציו-אקונומי גבוהים של העולים. כך למשל החל משנת 1972 מספר שנות ההשכלה הממוצעות בקרב העולים שארץ לידתם היא מרוקו עלה על מספר שנות ההשכלה הממוצעות של יהודים ילידי ישראל. באופן דומה, שיעור האקדמאים בקרב העולים שנולדו במרוקו עמד על 20 אחוז ב-1972 ועל כ-35 אחוז בשנות ה-80, יותר משיעור האקדמאים בישראל שנע סביבות ה-20 אחוז כל אותה תקופה.^[15]

המספר הכולל של יהודים שעלו ממרוקו, מקום המדינה עד שנת 2000, הוא 248,900 איש. כיום נותרו מספר אלפים אחדים של יהודים במרוקו, ובמהלך שנת 2012 עלו לישראל 40 יהודים נוספים מהמדינה.

השתלבות יוצאי מרוקו במדינת ישראל | עריכת קוד מקור | עריכה

העלייה הגדולה של למעלה מ-200 אלף יהודים ממרוקו לישראל נתקלה בקשיים לצד הצלחה. חלק מהעולים החדשים, בעיקר אלו שהגיעו לארץ כחלק מעלייה א', שוכנו תחילה במעברות ותנאי המחיה בהן היו קשים. בנוסף בקרב חלק מיוצאי אירופה התקיימו דעות קדומות נגד בני העלייה החדשה לגבי "מזגם" או תרבותם, דבר שהוביל לאפליה חברתית כנגד העולים בתחומי החיים השונים.

בשנים הראשונות לקום המדינה, עם כינונה של מדיניות פיזור האוכלוסין, חלק ניכר מהעולים ממרוקו ייושבו במושבים וביישובים פריפריאליים בעלי אופי חקלאי. בעוד שחלק קטן מהעולים הגיעו עם רקע חקלאי במרוקו, ולכן השתלבו בהצלחה בחיים החקלאיים בישראל ופיתחו מושבים מצליחים,^[16] רוב גדול של עולי מרוקו היו מורגלים בחיים עירוניים וחוו קשיים מהמעבר לאורח חיים חקלאי. עקב כך הייתה נפוצה בשנים הראשונות לעלייה ממרוקו הגירה פנימית בישראל מישובי הספר לערים הגדולות.

במהלך שנות ה-60 צמחה תנועת עווד, התארגנות של סטודנטים יהודים ממוצא מרוקאי באוניברסיטאות מובחרות בצרפת, שרצו לשפר את מצבם הכלכלי ומעמדם החברתי של עולי מרוקו בישראל. כחלק מפעילות התנועה עלו לישראל יותר מ-1,000 סטודנטים יהודים ממוצא מרוקאי מצרפת. סטודנטים אלה קידמו יוזמות של חינוך ומפעלים תרבותיים בשכונות מצוקה ברחבי ישראל.

בעקבות טענות של חלק מהעולים שהמדיניות כלפי העולים מארצות המזרח מפלה קמה מחאה אקטיבית אשר שני ביטוייה הבולטים היו ב"אירועי ואדי סאליב", בהנהגתו של דוד בן הרוש והקמתה של תנועת "הפנתרים השחורים". תנועות אלה הציבו לעצמם כמטרה את קידום מצבם החברתי של מזרחים, ונלחמו כדי שיתאפשר להם לתפוס את מקומם בחברה הישראלית.

שמונה עשרה שנים לאחר האירועים בוואדי סאליב, בשנת 1977, הצליחו יוצאי צפון אפריקה להשמיע את קולם הברור בפוליטיקה הלאומית, במהפך של 1977 בא לידי ביטוי בצורה גלויה לעין כוחם הדמוגרפי של המזרחים. הם הצליחו להעלות לשלטון את תנועת הליכוד בראשות מנחם בגין, ולהדיח מן השלטון את הממסד של מפא"י. במסגרת חילופי שלטון זה חשו רבים מבני הדור הראשון והשני של יוצאי ארצות האסלאם ("ישראל השנייה") כי עתה ניתן להם פתחון פה, וחלק בהנהגת המדינה, שנמנע מהם במשך כל שנות שלטונה של מפא"י.

כיום, מצויים רבים מצאצאי העלייה המרוקאית בקדמת הבמה בישראל בתחומים שונים; הן בשדרת הניהול בחברות המובילות במשק, הן בשדרת הפיקוד בצה"ל והן בתחומי הפוליטיקה, הספורט, התרבות והתקשורת.

העליה החשאית של יהודי מרוקו

מאיר קנפו: מאת

הגשמהעלייההעפלה: נושאי הסיפור

אני וסבא שלי עם מגילת אסתר שאבא שלו כתבתונתם של סבי וסבתתי

הסיפור המדהים מעיניו של מאיר קנפו

אני, מאיר קנפו, סבא של ליבי. באתי לספר לך נכדתי היקרה, את הדבר המשמעותי ביותר בעיני שעשיתי למען מדינת ישראל. הדבר המשמעותי ביותר בעיני הוא הגיוס למוסד בגיל עשרים. התגייסתי למוסד במטרה להקים במרוקו יחידות מיוחדות, ולהכין אותן להגן על הקהילות היהודיות ברחבי המדינה. תוך חודש, הקמתי את המחלקה הראשונה של "גונן", שהיא הזרוע להגנה ונשק ביד, על הקהילות היהודיות ברחבי מרוקו, בסימן לא עוד מה שהיה. ארגנתי יחד עם חברים יחידות דומות. הקמנו סליקים (מקומות מחבוא) לנשק, והצלחנו להחזיר נשק רב למרוקו. נשק שחולק בכל רחבי המדינה ליחידות שלנו, שהוקמו בכל עיר ועיר. כל זאת נעשה שלושה חודשים לפני שמרוקו קבלה את עצמאותה מידי שלטונות צרפת.

בשני במרס 1956, כאשר מרוקו קיבלה עצמאות, הכנתי יחד עם חברים את כל היחידות להגנה עצמית. פעלנו כך, על מנת שנוכל להתגונן מפני פוגרומים (פרעות), נגד הקהילה היהודית אשר חששנו שיתרחשו. נאומי הראשון של מלך מרוקו, מוחמד החמישי, שחזר מגלות הרגיע את הרוחות. בנאום זה, הוא כינה את היהודים הבנים שלי. לצערנו, קצת יותר מאוחר, בלחץ נשיא מצריים, שלטונות מרוקו הכריזו על איסור יציאת יהודים. בכך תמה העליה החופשית שהייתה קיימת בתקופת השלטון הצרפתי. בהלה גדולה קמה בקרב יהודי מרוקו שמספרם היה באותה תקופה מאתיים שמונים אלף. שלטונות מדינת ישראל, בהתאם לדרישת המוסד (למודיעין ולתפקידים מיוחדים), והסוכנות היהודית החליטו על ארגון העליה החשאית. עלייה זאת התבצעה בארבע שיטות: דרך הים עם מברחים ספדיים, במשאיות, "באמצעות דרכונים מזוייפים וספינת "אגוז".

הברחה דרך הים

אני וחברי, התחלנו בחיפוש אחרי אפשרויות להברחת היהודים מחוץ לגבולות מרוקו. בסיוע המוסד, ומליה הצלחנו ליצור קשר עם מברחים ספדיים, שהבריחו סחורות משתי מובלעות ספרדיות סאוטה, שהן שתי ערים אמנם מרוקאיות, אך, שלטונות ספרד סירבו להחזירן לשלטון מרוקו (כאשר ספרד פינתה

את כל אזור מרוקו הספרדית). משם, אנשי המוסד, בעזרת יהודי שהיה שותף במסחר עם אחיו של גנרל פרנקו, ששלט ביד קשה על ספרד, הצליחו להשיג לנו אישור מגנרל פרנקו. אישור זה אפשר שיתוף פעולה עם המבריחים הספרדים, שהבריחו סחורות למרוקו בלילה. הוחלט, שאנו נביא בדרך לא דרך את היהודים, למקום מפגש בחוף ים מסוים שנקבע מראש ונמסור אותם בידי המבריחים שתכננו להבריחם למובלעת סאוטה. ואכן כך היה, משם הועברו אותם יהודים לעיר מלגה שבספרד, וממלגה הפליגו במעבורת לגיברלטר. שם בחפיץ לב, ובניגוד להתנהגות האנגלים לפני קום המדינה, קיבלו את היהודים האלה בשמחה. הם העמידו לרשותנו מחנה צבאי שלהם, שהוסב למחנה מעבר עולים משם הטיסו את היהודים לעיר מרסיי שבדרום צרפת, וממרסיי הדרך הייתה פתוחה לישראל.

הברחה במשאיות

שיטה נוספת בה נקטנו על מנת להבריח יהודים היא הברחתם במשאיות. הדבר נעשה תמיד בלילות, בדרך לא דרך, הצלחנו לארגן משאיות מהמובלעת השנייה מליה, להעמיס עליהן כארבעים חמישים יהודים, לכסות אותם בברזנט ולהתחיל בנסיעה המסוכנת למובלעת מליה. נסיעה מסוכנת זו ארכה שתיים עשרה שעות, ובהן צריך להשתדל למנוע התערבות משטרתית בנקודות הביקורת של משטרת מרוקו, עד למעבר הגבול למליה למחנה עולים. לא תמיד השיטה הזו הצליחה, ולא פעם נעצרו היהודים ועברו עינויים על מנת שיגלו מי הביא אותם למקום. בדרך כלל, נשים וילדים שוחררו והגברים נעצרו לפעמים לארבעה חודשים ולפעמים לחצי שנה.

זיוף דרכונים

השיטה השלישית, היא זיוף דרכונים. בעזרת זיפנים הטובים של המוסד הינו, מוציאים יהודים כאילו בצורה חוקית אך, בעצם סופקו להם דרכונים מזויפים. אני חיפשתי ומצאתי גלריה לציור ושכרנו אותה. הזיפן הטוב ביותר של המוסד שלום וייס, היה גם צייר טוב וכאשר הגיע למרוקו הקמנו לו חדר קטן בגלריה, חדר ששימש כמעבדה לזיוף הדרכונים. איך זה פעל? בחורים ובחורות צעירים מחמש תנועות הנוער החלוציות שהיו במרוקו, תנועת "הבונים", "דרור", "השומר הצעיר", "בני עקיבא" ו"הנוער הציוני", היו נשלחים למשפחה שנודע לנו כי היא מעוניינת לעלות ארצה. הם היו ממלאים להם שאלון על הרכב המשפחה הגילאים והוסיפו את התרשמותם מהמשפחה. השאלון נמסר למפקדים במחתרת. משאלון זה אנו למדנו באיזו שיטה נוציא את המשפחה, האם דרך הים, דרך במשאיות או דרכון מזויף. אם הוחלט להנפיק דרכונים מזויפים, השאלון היה מגיע לזיפן, והוא, דאג לזיפף את הדרכונים בצורה האמינה ביותר. הוא עשה זאת בעזרת שני מורים יהודים, דוברי וכותבי ערבית, שאני גייסתי על מנת לסייע בידו לרשום על הדרכון את שמו של העולה בערבית כמקובל בדרכון חוקי של שלטונות מרוקו. השיטה נמשכה עד שנת 1961. לאורך התקופה, הצלחנו לזיפף שלושת אלפים דרכונים, הודות להם יצאו אלפי יהודים. בסך הכל בשלוש השיטות הצלחנו להוציא ממרוקו שלושים אלף יהודים.

"ספינת אגוז"

השיטה הרביעית, הייתה, להביא בלילה לחוף סודי במרוקו ספינה משלנו. שמה של הספינה היה והוא הוסב ל"אגוז". אני, מאיר הייתי מפקד המבצעים של הספינה. ביצענו עם הספינה הזאת "pisces" שתיים עשרה הפלגות מוצלחות, ובהפלגה השלוש עשרה טבעה עם ארבעים וארבעה מיהודי מרוקו, מבניהם עשרים ואחד ילדים ותינוקות. לאור אסון זה, קמה בעולם, זעקה גדולה נגד שלטונות מרוקו, שהסכימו בסוף להיכנס איתנו למשא ומתן סודי מחוץ למרוקו, שבו השתתפו אנשי המוסד. וכך, אחרי חודשים של דיונים סוכם, שמרוקו תשחרר כל יהודי שרוצה לעלות ארצה, אך, בלי להזכיר את השם ישראל. לשם כך, גוייס גוף יהודי אמריקאי, שנתן לנו כיסוי, על פיו היהודים היוצאים ממרוקו מגיעים כביכול לקנדה. וכך, במבצע שקיבל את השם "מבצע יכין", יצאו ממרוקו עד שנת 1964 עוד מאה אלף יהודים. לאחר מכן, העליה הייתה חופשית והגיעו רבבות יהודי מרוקו לארץ. בסך הכל עלו ארצה מאז קום המדינה מאתיים שמונים אלף יהודים, שהם היום קהילת יהודי מרוקו עם בניה ונכדיה בארץ ישראל שמונה מאות וחמישים אלף, כן ירבו.